

**„ROMULIDAE CANNAS”,
AVAGY EGY ÁL-JANUS PANNONIUS-VERS UTÓÉLETE,
EREDETI SZÖVEGE ÉS VALÓDI SZERZŐJE**

SZENTMÁRTONI SZABÓ GÉZA

A magyarországi történészek és irodalmárok között több száz esztendőn át folyt a vita az I. Ulászló epitáfiumaként ismert, s idehaza Janus Pannoniusnak tulajdonított, alábbi epigramma hitelességéről:

Romulidae Cannas, ego Varnam clade notavi,
Discite mortales non temerare fidem,
Me nisi pontifices iussissent rumpere foedus,
Non ferret Scythicum Pannonis ora iugum.

Négy esztendővel ezelőtt sikerült megtalálnom az epigramma közismertnél hitelesebb és bővebb szövegét, valamint annak valódi szerzőjét, a lausitzi Christophorus Manliust. 2007. április 4-én, a római *Megalesia* ünnepén, a *Rebakucs*-ban közöltem kollégáimmal ezt a felfedezést. Mindeddig csupán egy rövid lexikoncikket írtam róla.¹

Manlius epigrammáját a *Delitiae poetarum Germanorum* című, Janus Gruterus (1560–1627) heidelbergi polihisztor által 1612-ben sajtó alá rendezett, a német neolatin költők műveit tartalmazó hatkötetes antológiában találtam meg. A negyedik részben olvasható Manlius összes nyomtatásban vagy kéziratban fellelhető költeménye, köztük az Ulászló-epitáfium eredeti változata is.² Legújabban sikerült azonosítanom a Grute-

---

¹ Szentmártoni Szabó Géza, „I. Ulászló király epitáfiuma”, in *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon, középkor és kora újkor, XII.*, főszerk. Kőszeghy Péter, Balassi Kiadó, Budapest, 2011, 210–212.

² *Delitiae poetarum Germanorum huius superiorisque aevi illustrium*. Collectore A[ntverpiano] F[ilio] G[aulteri] G[ruteri]. Pars 4. Francofurti, 1612, 246.

rus kezében megfordult, negyven évvel korábban megjelent könyvet, benne az epitáfium első előfordulását is.

A Christoph Männchen néven született szerző (Görlitz, 1546. február 16. – Prága, 1575. október 12.) életéről és munkásságáról kevés adat maradt fenn.³ Főként a Lausitz történetéről szóló nagy munkája az, amiért számon tartják.⁴ Epigrammái, 1572 körül, Prágában jelentek meg.⁵ A továbbiakban írt versei azonban kéziratban maradtak, s csak Gruterus adta ki őket. *Icones* című, ókori és középkori hadvezérekről és uralkodókról, köztük Ulászlóról szerzett, talán arcképek alá szánt epigramma-sorozata azonban helyet kapott egy 1573-ban, Görlitzben kiadott, *Poetae Germani et exteri* című antológiában.⁶ A lausitzi kiadó valójában egy eredeteileg 1546-ban, Strassburgban megjelent, *Poetae historici* című epigramma-gyűjtemény jelentősen kibővített változatát tette közzé.⁷ Ebből a görlitzi kötetből idézzük Manlius I. Ulászló királyról szóló, négyszer két soros versének legkorábbi változatát:

Ladislaus Iagellonides Sarmatiae et Pannoniae rex

Romulidae Carrhas: ego Varnam clade notavi:

Discite mortales non temerare fidem.

2.

Pannoniae versis serviret Turcia fatis,

Frangere ni pacis foedera iussus eram.

3.

Me nisi pontifices iussissent rumpere foedus,

Non ferret Scythicum Pannonis ora iugum.

4.

Servitio Turcos premeres Poenonia: ni me

Iussisset pactam fallere Roma fidem.

Azaz: A rómaiak Carrhaet, én Várnát tettem ismertté vesztemmel. Értsétek meg halandók, hogy meg ne gyalázzátok az esküt. 2. Fordított végzetben Pannoniának szolgálna Törökország, ha nem parancsolták volna nekem, hogy megszegjem a békeszerződéseket. 3. Ha a főpapok nem parancsolták

³ Johann Heinrich Zedler, *Grosses vollständiges Universal-Lexicon aller Wissenschaften und Künste, Band 1*, Halle–Leipzig, 1732–1754, 975–976; *Deutsches Literatur-Lexikon: biographisch-bibliographisches Handbuch, Bd. 10*, begr. von Wilhelm Kosch. Hrsg. von Heinz Rupp (Mittelalter) und Ludwig Lang (Neuzeit), Bern, 1986, 306–307.

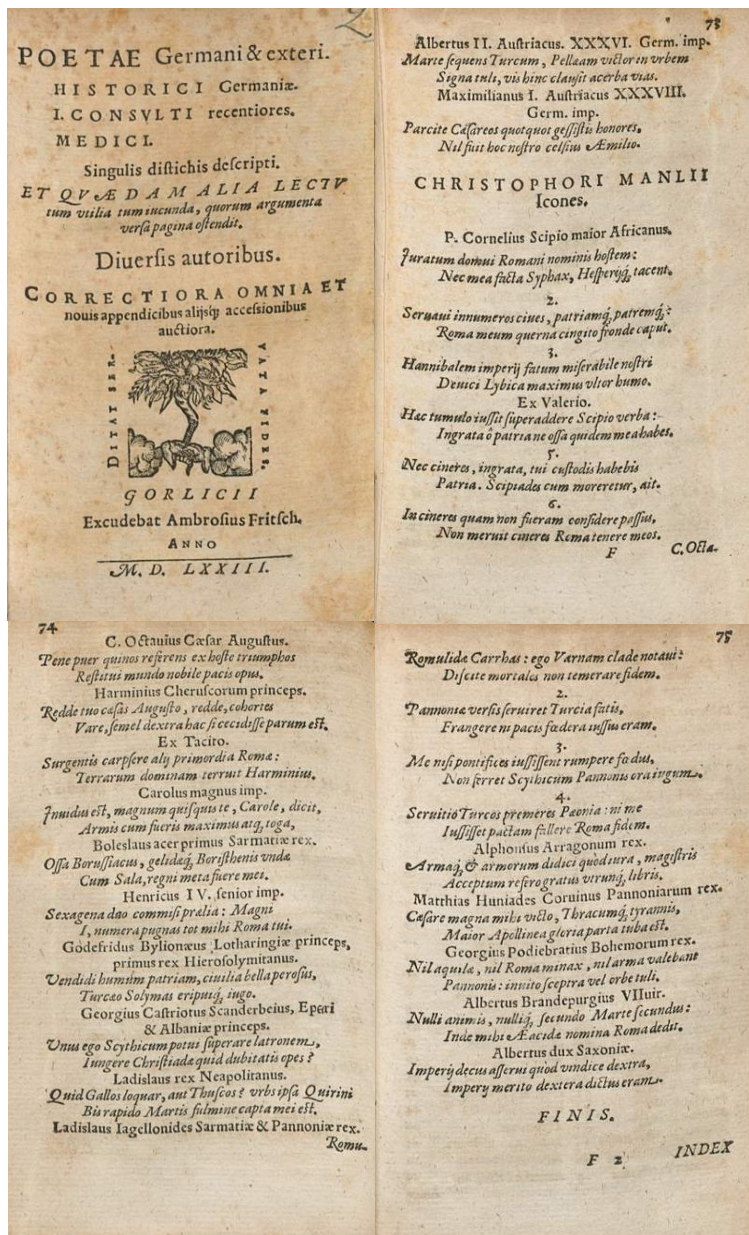
⁴ Christophorus Manlius, *Commentariorum rerum Lusaticarum libri VII*, Lipsiae, 1719.

⁵ Christophorus Manlius, *Epigrammatum liber*, Pragae, [1572.] A bécsi példányt használtam: ÖNB, 78.W.78 (nem szerepel benne az Ulászló-epitáfium).

⁶ *Poetae Germani et exteri. Historici Germaniae. I. consulti recentiores. Medici. Singulis distichis descripti. Et quaedam alia lectu tum utilia tum iucunda, quorum argumenta versa pagina ostendit. Diversis autoribus. Correctiora omnia et novis appendicibus aliisque accessionibus auctiora. Gorlicii, excudebat Ambrosius Fritsch, Anno M.D.LXXIII, 74–75.* – Második kiadása: *Poetae Germani et exteri. .... Anno M.D.LXXIII, 80–81.*

⁷ *Poetae historici item Germani aliquot celebres singulis distichis descripti*, Argentorati, 1546.

volna nekem, hogy a szerződést megszegjem, a pannon vidék ma nem viselne szkíta ígát. 4. Szolgásgba vethetted volna Paeonia (= Pannonia) a törököket, ha nekem nem parancsolta volna Róma, hogy a szerződést megszegjem.

Az eredeti költemény tehát nem négy, hanem nyolc sorból állt, és a „Romulidae Carrhas” szavakkal kezdődött az eddig ismert „Romulidae Cannas” helyett. Nem volt nehéz belátni, hogy Carrhae említése mellett nemcsak a lectio difficilior textológiai érve szól, hanem a történelmi párhuzam is így erőteljesebb.

A mezopotámiai Carrhae mellett, Kr.e. 53. június 9-én szenvedett súlyos vereséget az expedíciós római sereg Surena parthus hadától. A fővezért, Marcus Licinius Crassus (Kr. e. 114 – Kr. e. 53) az ütközet után meggyilkolták. A bulgárai Várna mellett 1444. november 10-én szenvedett súlyos vereséget II. Murád szultán török hadától az expedíciós magyar sereg. Ekkor I. Ulászló magyar király is elesett az ütközetben.

Manlius versének átvevője az eredeti nyolcból elhagyott négy sort, és Carrhae nevét a pun háborúból ismert városnévre változtatta. Az apuliai Cannae városka arról nevezetes, hogy Kr. e. 216. május 21-én ott szenvedett súlyos vereséget a két konzul, Paulus Aemilius és C. Terentius Varro római serege Hannibál expedíciós pun hadától.

A nagy utóéletet megelőző Ulászló-epitáfium átalakított formájában először 1585-ben, Henrik Ranzau (1526–1598) német humanista asztrológiai vonatkozású könyvében bukkant fel.⁸ Tőle vehették át mások is az epigrammát a későbbiekben. Főként Matthaeus Dresser (1526–1607) lipcsei professzor sok kiadást megért történeti műve járulhatott hozzá az epitáfium népszerűsítéséhez.⁹ A XVI. század vége felé egyre többször felbukkanó epigramma eleinte a protestánsok számára volt vonzó az idézésre, hiszen a pápát és a katolikus egyházat tüntette fel rossz színben. Később már a nemzetközi szerződéseket szemléltető politikai irodalom is bevette a verset példatárába, hiszen erkölcsileg mérlegelendő kérdés volt, hogy a keresztyének számára a pogány törökökkel kötött frigy megtartása vajon mennyire kötelező.

Külföldön és idehaza hihetetlenül sokszor idézték és idézik Ulászló fiktív epitáfiumát egészen a mai napig.¹⁰ Magyarországon kívül azonban soha senki nem vetette fel, hogy a vers szerzője Janus Pannonius volna. Számunkra ez a számtalanszor idézett epitáfium elsősorban Janus Pannoniust érintő vonulata miatt volt mindeddig érdekes. Véglegesen kiderülvén a vers valódi szerzője, a kérdés immár tudománytörténeti érdekességgé vált. A továbbiakban az epitáfium hazai utóéletét tekintem át.

⁸ Henricus Ranzovius, *Exempla, quibus astrologicae scientiae certitudo, doctissimorum cum veterum, tum recentiorum auctoritate astruitur*, Tertia editio, Coloniae, 1585, 184.

⁹ Matthaeus Dresser, *Millenarius sextus isagoges historicae Matthaei Dresseri, complectens res praecipuas, maximeque memorabiles in Ecclesia & Politia, ab Othone III. usque ad annum 1591*. Jenae, 1591, 549; Lipsiae, 1594, 551–552, és Lipsiae, 1598, 551–552.

¹⁰ Az Ulászló-epitáfium előfordulásainak időrendbe szedett, bő adatgyűjtést lásd: Szentmártoni Szabó Géza, „»Romulidae Cannas«, avagy egy ál-Janus Pannonius-vers utóélete, eredeti szövege és valódi szerzője. Adattár”, in Idem, *Parthenope veszedelme: új eredmények a Janus Pannonius-filológiában, doktori értekezés*, Budapest, 2011, 147–163. (Példány az ELTE Egyetemi Könyvtárában).

Legkorábban egy a hajdúkról szóló, 1611-ben készült históriás ének két strófája tanúskodik az Ulászló-epitáfium hazai ismertségéről.¹¹

László királyt, tudom, hallottad, mint jára,
Möly szörnyű romlásban vala mindön hada,
Az frigy megszegésért Amurates hada
Istenhöz kiálta, szerencsével jára.

Pápa volt itt author az frigy megszegésben,
Gondold meg, ha jó volt akkor az időben?
Hány ezör magyarság vésze ott az hadban,
Kit most is követni akarnak Erdélyben.

Egy Kanizsa 1601-ben történt ostromáról szóló, 1604-ben, Zweibrückenben megjelent röplap a pápai zsarnokságot illusztrálva közölte az Ulászló-epitáfiumot.¹² Szenci Molnár Albert, e német röplap latin szövegét átvéve, 1618-ban ugyancsak idézte az epitáfiumot.¹³

Szilágyi Benjámín István református prédikátor volt az, aki Iktári Bethlen Péter 1646. október 21-én tartott temetése alkalmából írt latin nyelvű, nyomtatásban is megjelent halotti orációjában indoklás nélkül kijelentette, hogy a nevezett epigramma Janus Pannonius szerzeménye: „... cui vates Hungarorum, Janus Pannonius, ita quondam parentaverat, sub nomine regis: **Romulidae Cannas**, ...”¹⁴ Szilágyi valójában arra figyelte fel, hogy ezt az epitáfiumot öt megelőzően már sok könyvben idézték, mint a hitszegés intő példáját. A prédikátor légből kapott ötlete, hogy Janusban keresse az epitáfium szerzőjét, bizonyára azoknak a gúnyoros epigrammáknak volt köszönhető, amelyeket valóban a jeles költő írt a vele egy időben élt római pápák viselt dolgairól. A Szilágyi által idézett epigramma korábban és később is fel-felbukkant Magyarországon, főként a reformátusok körében. 1659-ben a puritán eszméket hirdető Medgyesi Pál (1605–

---

¹¹ „Cantio de Transylvania et de consilio Papparum contra haydones equitum (1611)”, in *Detsi-kódex* (1613), 187–191. – Thaly Kálmán, „Ismeretlen históriás énekek a XVI. és XVII. századból”, in *Századok*, 1871, 326; *Régi magyar költők tára, XVII. század, 1. kötet, A tizenöt éves háború, Bocskay és Báthori Gábor korának költészete*. Sajtó alá rend. Bisztray Gyula, Klaniczay Tibor, Nagy Lajos és Stoll Béla, Budapest, 1959, 430. A 17–18. strófák.

¹² *Narratio historica obsidionis Canisiae anno 1601. factae*, Biponti, 1604.

¹³ Szenci Molnár Albert, *Secularis concio evangelica, azaz jubileus esztendei prédikáció. Appendix de idolo Lauretano*, Oppenheimii, 1618, 96. Idézi: Fekete Csaba: „Non temerare fidem ... (Szenci Molnár Albert már idézte a Janus Pannoniusének gondolt verset Ulászló vesztéről)”, *Református Egyház*, XXVIII. évf. 5 szám, 1976. május 1., 97–98. A cikkekre Pénzes Tiborc Szabolcs hívta fel a figyelmemet. – A német röplapról: Vásárhelyi Judit, *Eszmei áramlatok és politika Szenci Molnár Albert életművében*, Budapest, 1985, 56.

¹⁴ Szilágyi Benjámín István, „Fatalis periodus seu funebris oratio”, in *Temetési pompa*, Várad, 1646, 25. (RMNy 2160)

1663) Balassi-strófában magyarította.¹⁵ 1674-ben a sok üldöztetést elszenvedett Szőnyi Nagy István (1633–1709) is magyar fordítást is készített hozzá.¹⁶

A XVII. század közepétől a fiktív Ulászló-epitáfiumot idehaza is egyre többen idézték: Révai Péter, Nadányi János, Lisznyai Kovács Pál, Komáromi János, Cserei Mihály, Timon Sámuel, Bél Mátyás, Miller János Ferdinánd, Bod Péter, Kazinczy Ferenc, Korabinsky János, Szirmay Antal, Huszti András, Batsányi János, Budai Ézsaiás, Kátóna József, Irmesi Homonnay Imre, gróf Teleki József, Virág Benedek, Arany János, Jókai Mór, etc. Az epitáfium annyira elhíresült, hogy számos magyar fordítása született napjainkig. A vers még nagyobb számú külföldi idézete közt pedig akad francia, angol, német, holland, sőt szerb nyelvű fordítás is.

Timon Sámuel (1675–1736) elvitatta a verset Janustól.¹⁷ Huszti András (1700?–1755) úgy vélte, hogy Révay Péter írta az epitáfiumot, mégpedig Ulászló emlékére.¹⁸ Teleki Sámuel (1739–1822) és Kovásznai Sándor (1730–1792) 1784-ben, Janus Pannonius műveinek utrechti összkiadásában, Szilágyi Benjamin István attribúciójára hivatkozva, jóllehet kételyekkel, de kiadta a kötet függelékében az ominózus verset.¹⁹ A magyar szakirodalomban ez indította el a pró és kontra érvek hosszú sorát. Budai Ézsaiás (1766–1841), tartalma alapján, XVI. századinak tartotta a verset.²⁰ Teleki József óvatosan bizonytalankodott.²¹ Vaszary Kolos (1832–1915) azonban érvekkel is alátámasztva, határozottan cáfolta Janus szerzőségét.²² Huszti Józsefnek (1887–1954) és Juhász Lászlónak (1905–1970) voltak ugyan fenntartásai, de nem tudtak egyértelműen a kérdésben dönteni.²³ Bán Imre (1905–1990) viszont hajlott rá, hogy a verset Janus-

¹⁵ Medgyesi Pál, *Joseph romlása*, Sárospatak, 1659. (RMK I. 948.) – *Régi magyar költők tára*, XVII. század, 9. kötet. *A két Rákóczi György korának költészete (1630–1660)*. Sajtó alá rend. Varga Imre, Budapest, 1977, 186–187, 622. (59. szám)

¹⁶ Szőnyi Nagy István, *Martyrok koronája*, VIII. rész, Kolozsvár, 1674. (RMK I. 1180) – *Régi magyar költők tára*, XVII. század, 11. kötet. Sajtó alá rend. Varga Imre, Budapest, 1987, 61.

¹⁷ Timon Samuel, *Epitome chronologica rerum Hungaricarum et Transilvanicarum*, Cassoviae, 1736, 65. és Claudiopoli, 1764, 71.

¹⁸ Huszti András, *Ó és új Dácia: azaz Erdélynek régi és mostani állapotjáról való história*, Bécs, 1791, 177–178.

¹⁹ Janus Pannonius, *Poemata quae uspiam reperiri potuerunt omnia*, Pars I. [Ed. Teleki Samuel, Kovásznai Alexander], Trajecti ad Rhenum, 1784, 689–691. – Reprint: Budapest, 2002.

²⁰ Budai Ézsaiás, *Magyarország históriája a mohácsi veszedelemig*, Debrecen, 1811, 257–258.

²¹ Teleki József, gróf, *Hunyadiak kora Magyarországon*, I. kötet, Pest, 1852, 451–452.

²² Vaszary Kolos, *A várnai csata*, Pest, 1864, 4; Vaszary Kolos, *I. Ulászló magyar király esküszegése és a várnai veszedelem*, Győr, 1884, 187.

²³ Huszti József, *Janus Pannonius*, Pécs, 1931, 391; Juhász László, *Adalékok az 1437–1490. évekből*, Budapest, 1931, 4.

nak tulajdonítsa.²⁴ 1986-ban Medgyesi Zsófia az epigramma utóéletéhez gyűjtött újabb adatokat.²⁵ Végül a költő epigrammáinak 2006-ban megjelent kritikai kiadásában a szerkesztők úgy döntöttek, hogy nem közlik az Ulászló-epitáfiumot még a kétes hitelűek között sem.²⁶ 2007-ben pedig, mint már említettem, előkerült az Ulászló-epitáfium eredeti szövege és valódi szerzője, Christophorus Manlius személyében. Azoknak lett tehát igazuk, akik a vers XVI. századi eredetére szavaztak.

Az először 1573-ban megjelent vers kapcsán egy kételyre okot adó adatra Péntes Tiborc Szabolcs hívta fel a figyelmemet. A Szalay–Baróti-féle *Magyar nemzet történetében* hasonló látható egy 1486-os dátummal ellátott, Mátyás királyt ábrázoló éremről.²⁷ Az érem hátoldalán Manlius *Icones* című verssorozatának *Matthias Huniades Corvinus Pannoniarum rex* című epigrammája szerepel:

Caesare magna mihi victo, Thracumque tyrannis
Maior Apollinea gloria parta tuba est.

Előlapján a körirat: Matth. Hun. Cor. Pannoniar. Boh. Rex. Aeta. 43. Hátlapján a hollós címer fölötti négyszögű táblán az epigramma dátummal (Anno MCCCCLXXXVI.). Azaz: A császár legyőzésével nagy, a trákok zsarnokainál nagyobb dicsőség született számomra apollói trombitával.

²⁴ Bán Imre, „Janus Pannonius és a magyar irodalmi hagyomány”, in *Janus Pannonius (Tanulmányok)*, szerk. Kardos Tibor és V. Kovács Sándor, Budapest, 1975, 500–502; ua. in B. I., *Eszmék és stílusok. Irodalmi tanulmányok*, Budapest, 1976, 45–47.

²⁵ Medgyesi Zsófia, „A Janus Pannoniusnak tulajdonított »Romulidae Cannas« ...”, *Irodalomtörténet*, LXXVII (1986), 4, 944–952.

²⁶ *Iani Pannonii Opera quae manserunt omnia. Volumen I. Epigrammata. Fasciculus I. Textus*. Edidit, praefatus est et apparatus critico instruxit Iulius Mayer, similia addidit Ladislaus Török. Budapest, 2006.

²⁷ Szalay József – Baróti Lajos, *A magyar nemzet története. Magyarország a vegyes házakból származott királyok korában. II. Magyarország Nagy Lajos halálától a mohácsi vészig*, Budapest, 1896, 275.

Ezt az érmet a korábbi századokban sokan leírták. Wallaszky Pál (1742–1824) Drezdában látta, Schönviesner István (1738–1818) pedig gróf Esterházy Nepomuk János (1754–1840) gyűjteményében.²⁸ Kis keresés után beigazolódott a gyanúm, hogy nem kortárs éremről van szó. Már Balogh Jolán (1900–1988) művészettörténész megírta Mátyás király arcképeiről szóló tanulmányában, hogy ezt az 1486-os dátumú, ám az 1570-es években készült Mátyás-érmet Severin Brachmannak, egy 1565–1590 között működő bécsi művésznek tulajdonítják.²⁹ Ebből az aranyöntvényből Budapesten is van példány (Magyar Nemzeti Múzeum, Éremtár 83/934-3).³⁰ Manlius lausitzi volt, az érmén látható, szembenező Mátyás-portré pedig az 1486-ban készült bautzeni Mátyás-szobor nyomán készült.

Nos tehát méginkább megerősödik ezen XVI. századi érem által Manlius szerzősége az Ulászló-epitáfiumot illetően is, hiszen épp akkor került az éremre az ő Mátyás-epigrammája, amikor a többi hasonló verse készült.

Manlius Ulászló-epitáfiuma a magyar fordítás-irodalom szempontjából is rendkívül érdekes utóélettel rendelkezik. Éppen ezért az alábbiakban, időrendben közöljük az általunk fellelt magyarításokat.

*

* *

Medgyesi Pál (1605–1663), *Joseph romlása* (vö. 15. lábjegyzet):

Melyről is ily keserves epitaphiumot írt volt egy jámbor poeta: Romulidae Cannas, ego Varnam ... Melyet ilyen magyar strófában fejezek én ki:

Rómaiak Cannást, a magyarok Várnát
jól megfesték vérekkal,
Tanulj minden innen, szörnyű hitszegésben
ne leleddzél senkivel,
Izgága ha pápa, hazánk, nem lesz vala,
bírnánk most is békével.

²⁸ Wallaszky Paulus, *Tentamen historiae litterarum sub rege gloriosissimo Matthia Corvino de Hunyad*, Lipsiae, 1769, 12; Schönviesner Stephanus, *Notitia Hungaricae rei numariae ab origine ad praesens tempus*, Budae, 1801, 230.

²⁹ Balogh Jolán, „Mátyás király arcképei. Az arcképek jegyzéke”, in *Mátyás király: Emlékkönyv születésének ötszázéves fordulójára, első kötet*, szerk. Lukinich Imre, Budapest, 1940, 484–485.

³⁰ Heinz Winter, „Középkori magyar uralkodók emlékérmek a bécsi Kunsthistorisches Museum Éremtárában: Adalék a magyarországi portréérmek fejlődéséhez”, *Numizmatikai Közöny*, 104–105 (2005–2006) 63–88. (A 29. számú érem leírása a 78., képe a 79. lapon) – Itt mondok köszönetet dr. Tóth Csabának, Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára numizmatikus-szakmuzeológusának, hogy eljuttatta hozzám a gyűjteményükben őrzött érem digitális fényképét.

Szőnyi Nagy István (1633–1709), *Martyrok koronája, VIII. rész*, Kolozsvár, 1674. (RMK I. 1180), és Norimberga, 1727, 74–75. – *Régi magyar költők tára, XVII. század, II. kötet: Az első kuruc mozgalmak korának költészete (1672–1686)*, sajtó alá rend. Varga Imre, Budapest, 1987, 61:

E veszedelmes hitszegésnek örök emlékezetére Lajos királynak temetése feliben ilyen verseket írának: Romulidae Cannas ego Varnam strage notavi ... Pannonis mihi jugum. Magyarul:

Régen Rómaiak festék vérrel Cannát,
Én is, jaj, megtöltém véres testtel Várnát,
Ember tanulj s végyed tülem e tudományt;
Soha hitet ne szegj! Mert vészed jutalmát.

Vajha papok engem a' frigy felbontásra,
Nem hajtanak vala! Soha ily romlásra
Magyar nem jut vala, sem én ily halálra,
Sem szép Pannonia török igájára.

Bod Péter (1712–1869), *Hungarus tymbaules*, Enyed, 1764, 7. (Fasc. primus XIV.) – *Attribuitur Jano Pannonio. Romulidae Cannas ...* – Az OSzK 315.359 jelzetű példányába kézzel beírt fordítást közli: Medgyesi Zsófia, „A Janus Pannoniusnak tulajdonított »*Romulidae Cannas*«, (vö. 25. lábjegyzetet):

Róma sok kárt vallott Kanna városánál,
Én pedig életem végzettem Várnánál,
Halandók, én légyek rettentő példátok,
Hogy soha a' frigyét ti fel ne bontsátok.

Hitszegővé lettem a papok szavára,
Melyért véres átok szálla a' hazára
Az én életemet a' halál béfalá,
'S Pannónia esék török járom alá.

Szirmay Antal (1747–1812), *Harminckét okok, melyeket azon világi katolikusok, kik az 1790-ben, 30-dik novemberben a kalocsai érseknél tartott gyülekezet végzésére reá nem állottak, kinek-kinek ítéleti alá terjesztettek*. 1790-dik esztendőnek XII-dik havában [H. n. é. n.; ua. latinul is]. (Modern kiadása: „*Tépjétek le a sötétség bilincseit*” XVIII. századi magyar röpiratok a feudális egyházzól, szerk. Kató István, Budapest, 1950, 33–34):

30-ik ok. Tartottunk attól is, nehogy Ulászló királyunknak sírhalmához vezessen bennünket a papi rend, s rajtunk késő maradékunk, mint szintén mi, a Várnánál elesett eleinken ekképpen siránkozson:

Kannát vérözönnel festi Róma vére,
Sírva néz a magyar Várna mezejére.
Tanulj ember! Kiki vigyázzon hitére,
Melyet egyszer letett istene nevére.

A papok – csupán csak papok unszoltára
 Jádszottam az éggel hitszegők módjára,
 A pap hát az oka, hogy nemem csúfjára,
 Jutott magyar nemzet török igájára.

Husztai András (1700 k.–1755): *Ó és új Dácia: azaz Erdélynek régi és mostani állapotjáról való história*, kiad. Diénes Sámuel, Bécs, 1791, 177–178 (XVI. rész):

Ennek a szerencsétlen és véletlen elesett László királynak emlékezetire írta RÉVAI PÉTER ama nevezetes deák verseket. *Romulidae Cannas ...*, amely verseket ezen könyvnek kiadója magyarra ekképpen fordított:

A kiomlott vér rettenetes festék
 Mellyel rómaiak régen Kannát festék.
 Nékem is amidőn győzedelmet várna
 Képzetelem, akkor leve híres Várna,
 Arról a veszélyről, amely rajtam esett,
 Ott végezém éltem, óh, szomorú eset!
 Tanulj rajtam minden, s akárki mint unszol,
 Hitet soha ne szegj; mert nem tudod hun szól
 Végső sentenciát az ítélő bíró
 Fejedre, ki mennyel és a földdel bíró.
 Engem is a papok a frigy felbontásra
 Ha nem hajtnak vala, oly nagy vérontásra
 A magyarok, hiszem, hogy nem jutottanak
 Volna. S ki hitet szeg, látd, mi jutott annak?
 De hogy nem nyughattam sem estve, se reggel
 Tőlek, itt már halva fekszem nagy sereggel.
 Ez az oka azért a magyar hazában,
 Hogy mint egyiptomi szolgálat házában.
 Úgy kesereg a nép, s ötlet úgy kínozza
 A török, hogy reá tám végső kint hozza.

Irmesi Homonnay Imre (1784–1855k.): *Beszélgetés a versíró és a halál közt: az emberek végvallomása s a halál szavai. Népjellemzetek. Minden idő- s népből nagy s különös emberek emlékei, epigrammás pár-hang mértteseken. Más eredeti versek, emlékezetbeli versek deákból magyarosítva. Nyelvtani jegyzések, sat.* Buda, 1845, 106. (Emlékezetbeli versek, részlet):

Romulidae Cannas, ego Varnam clade notavi:
 Discite mortales non temerare fidem!
 Me nisi pontifices jussissent rumpere foedus;
 Non ferret scythicum Pannonis ora jugum.
 Római nép Canaét, úgy Várnát hírre emelte
 Vérpatakunk: ne legyen senki se esküszegő.
 A' papság engem megszegni frigyét ha nem unszol;
 Durva Török! jármod' nem viszi árva Magyar.

Jókai Mór (1825–1904), „Várna (1854).”, in Jókai Mór, *A magyar nemzet története regényes rajzokban. I. kötet*, sajtó alá rend. Téglás Tivadar és Végh Ferenc, Budapest, 1969. (Jókai Mór összes művei. Regények, 67) 212:

A világ nagy szelleme e csatában nagyszerű tanítást adott a népeknek. Muráth hódolva hajtá meg fejét a keresztyének Istene előtt, de midőn végignézte a csatatért, hol seregének legjavából harminckétezer bajnok feküdt halva, felsóhajtva szólt: „Ilyen győzelmet csak ellenségemnek kívánok! A várnai gyászt örökíté meg e latin distichon:

Romulidae Cannas, ego Varnam clade notavi.
Discite mortales non temerare fidem!
Me nisi pontifices jussissent rumpere foedus,
Non ferret Scythicum Pannonis ora jugum.

Rómaiak Cannaet, én Várnát gyászalom elesve.
Húséget meg nem szegni tanuld, amíg élsz.
Engem, hogyha hitet megtörni a pápa nem indít,
Pannon válla ma nem hordana szittyá igát.”

Aszalay József (1798–1874), *Szellemi röppentyűk, történelmi s humoristikai színezettel*, Pest, 1859, 292:

... a várnai ütközet (13 betű), mely alkalmul szolgált az ismeretes sírversre: Romuli de Cannas, ... ora jugum. [Sebestyén Gábor (1797–1864) fordítása]:

Roma tevé Cannát, én Várnát gyász-csatatérre.
Földi! Tanuld meg nem rontani a' fogadást.
Hogy ha velem békét nem rontat pápa parancsa,
Most Magyarország nem hordana szittyá-igát.

Vaszary Kolos (1832–1915), *A várnai csata*, Pest, 1864, 4:

A szerencsétlen várnai csatában elesett I. Ulászló magyar királynak sírverse majdnem általánosan ismeretes, az epitaphium ez:

Rómaiak Kannát – én Várnát vérrel irám föl
Esküdet, ember! meg-tartani el ne mulaszd.
Hogyha frigyét nem tépet szerte a pápa parancsa
Nem görnyedne magyar szittyái járom alatt.

Vaszary Kolos, *I. Ulászló magyar király esküszegése és a várnai veszedelem*, Győr, 1884, 1:

Hisz írva van: Romulidae [...] Magyarul:

Rómaiak Kannét, én Várnát vérrel irám fel,
El ne mulaszd, ember, tartani esküszavad!

Hogyha frigyét vélem nem tépet főpapi kényszer,
Nem görnyedne magyar szittyai járom alatt.

Arany János (1817–1882), „*Romulidae Cannas ... I. Ulászló hagyományos sírverse (Janus Pannoniustól) (1881)*”, in Arany János, *Zsengék. Töredékek. Rögtönzések*, sajtó alá rend. Voinovich Géza. Budapest, 1952. (Arany János *Összes művei*, VI), 169:

Cannaet római vér, az enyim Várnát örökíté;
Ember, okúlj innen: vétek az esküszegés.
Engem is a' papság ha nem indít béke-törésre,
Most Magyarország nem hordana ozman igát.

Fekete Csaba (*1940), „Non temerare fidem ... (Szenci Molnár Albert már idézte a Janus Pannoniusénak gondolt verset Ulászló vesztéről)”, *Református Egyház*, XXVIII. évf. 5 szám, 1976. május 1, 97–98.

A „*Romulidae Cannas*” Fekete Csaba fordításában:

Cannae rómaiért, hírlí a vesztemet Várna,
Értsd meg hát halandó, soh'se lehetsz te se hitlen!
Pápai szóra ha én sem hajlék frigy-megszegésre
Pannón táj most nem nyögne szkíta igát

Bél Mátyás (1684–1749), *Az újkori Magyarország történelmi-földrajzi ismertetése: Az első, Dunán inneni rész 3. kötete.* – Matthiae Belii *Notitia Hungariae novae geographico historica: Partis primae Cis-Danubianae, tomus tertius.* Budapest, 1987. (Fejezetek Budapest múltjából, 2).

A „*Romulidae Cannas*” Déri Balázs (*1954) fordításában:

Római vér Cannaet, Várnát öntözte magyar vér:
El ne feledje, ki él: vétek az esküszegés.
Hogyha a szerződést meg nem szegi főpapi szóra,
Mostan a pannon táj nem visel átkos igát.

Nadányi, Ioahannes – Nadányi János, *Florus Hungaricus – A magyar Florus*, sajtó alá rend. Havas László, Óbis Hajnalka, Orosz Ágnes, Szabadi István, Szűcs Gábor, Takács Levente, Tegye Imre, Debrecen, 2001, 190–191:

Romulidae Cannas ... – Itt lelte halálát Ulászló: mert akit a vallás nem tudott meggyőzni, azt a vallás megvetője veszejtette el. Sírján ez áll:

Cannae Rómának, nékem meg Várna a vesztem,
Ember, lásd példám, tartsd meg adott szavadat.
Pápa parancsa miatt fordultam az esküszegéshez,
Pannon ezért tūr most szkítáktól rabigát.